OPLEIDING SOCIAAL WERK

Kunst- en Cultuurbemiddeling

Help, mijn museum is niet autismevriendelijk!

’Hoe kan het KMSKA op korte en lange termijn een duurzaam autismevriendelijk aanbod voorzien voor individuele bezoekers met ASS (16+ jaar)?’

Beroepsproduct Deel I: Het vooronderzoek van

Marieke VERHAEGEN

tot het behalen van

het diploma Bachelor Sociaal Werk

Academiejaar 2025-2026

KdG

Karel de Grote Hogeschool

Inhoud

1 Inleiding 3

1.1 Context praktijkkwestie (organisatieverkenning) 3

1.2 Probleemstelling 4

1.2.1 Waarom 16+? 5

1.2.2 Waarom individuele bezoekers? 5

1.3 Onderzoeksvraag 6

1.4 Motivatie 6

1.5 Methodologie van het vooronderzoek 6

1.6 Leeswijzer 7

2 Het onderzoek 7

2.1 ASS? 7

2.1.1 Drempels 8

2.2 De noodzaak van... 9

2.3 Voor het bezoek 10

2.3.1 Pre-visit video 10

2.3.2 Stappenplan 10

2.3.3 Toegankelijkheidswijzer 11

2.3.4 Sensorische plattegrond 11

2.4 Tijdens het bezoek 12

2.4.1 Sensorische toolkits 12

2.4.2 Sensorische symbolen 14

2.4.3 Prikkelarm bezoekersmoment 15

2.4.4 Prikkelarme ruimte 16

2.5 Personeel 19

2.5.1 Opleiden, opleiden, opleiden! 20

2.6 Participatie 21

3 Conclusie 22

4 Literatuurlijst 24

5 Bijlagen 27

1 INLEIDING

Voor mijn derde bachelorjaar Sociaal Werk, Kunst- en Cultuurbemiddeling aan Karel de Grote Hogeschool volg ik stage in het Koninklijk Museum van Schone Kunsten Antwerpen. Hier loop ik enkele maanden mee in het team Publiekswerking. Ik volg vergaderingen voor toekomstige expo's mee op, geef feedback over audiotours en rondleidingen en maak kennis met het aanbod binnen het museum zoals de 'Open Ateliers'.

1.1 Context praktijkkwestie (organisatieverkenning)

Het Koninklijk Museum van Schone Kunsten Antwerpen is al decennialang een vaste waarde. Het museum werd opgericht in de 19de eeuw. Je vindt er zeven eeuwen kunst terug van de Vlaamse Primitieven tot de meesters van nu. Deze collectie van de Vlaamse Gemeenschap biedt het meest uitgebreide overzicht van de kunst uit de Zuidelijke Nederlanden en België vanaf de 14de eeuw. Op 13 oktober 1944 werd het museum deels beschadigd door een bombardement tijdens WOII en volgde een stevige renovatie (Geschiedenis, n.d.).

In 2011 sloot het museum zijn deuren voor een volgende grote renovatie door architecte Dickie Scipio. Die was nodig om de klimaatregeling in het museum up-to-date te brengen en om meer tentoonstellingsruimte te creëren. Er is ruimte voorzien voor zowel 14de -eeuwse kunst als voor moderne kunst. Na de heropening in 2022 kent het museum een groeiend succes. Zo halen ze recordcijfers met expo's zoals Nachtreis van Hans Op de Beeck (250.000 bezoekers), en Ligne de Vie van René Magritte (225.000 bezoekers) (KMSKA, 2026).

Om dit gigantische museum draaiende te houden is er natuurlijk heel wat personeel nodig. Zo verdrievoudigde het aantal personeelsleden zich na de heropening in 2022. Ik loop stage bij het team Publiekswerking, dat onder het overkoepelende team Tentoonstellingen valt. Dit team bestaat uit teamhoofden, onderzoekers, curatoren, collectiebeheerders en natuurlijk publiekswerkers. Elk lid van het team Publiekswerking focust op een ander aanbod of een andere doelgroep. Zo is er een teamlid voor het onderwijs, jongerenwerking, kunstkampen voor kinderen, inclusie, rondleidingen, … Enkele teamleden staan in voor het schrijven van publieksteksten en ontwikkelen van de bemiddeling voor toekomstige exposities. Het team zorgt ervoor dat rondleidingen worden voorzien, er een aanbod is voor ouders die een

bezoek brengen met hun kinderen, er participatief wordt gewerkt met jongeren en nog veel meer.
Het museum ontvangt grote aantallen bezoekers en ontwikkelt een publieksaanbod dat zich aanpast aan verschillende doelgroepen. Zo voorziet het museum sinds de heropening in 2022 verschillende inclusieve rondleidingen zowel voor slechtzienden en slechthorende personen net als voor personen met jongdementie. Sinds 2022 is er ook het inclusieve project Radio Bart, waarbij een slechtziende host plaatsneemt in het museum en bezoekers worden uitgenodigd om naast de host te gaan zitten en met hen in gesprek te gaan over het werk voor hen. Zo krijgt het publiek een andere, soms verrassende kijk op de werken. Bovendien zorgt dit voor tewerkstelling van slechtziende personen, brengt het hen in contact met een breder publiek, en worden taboes rond blinden en slechtzienden doorbroken. Deze inclusieve samenwerking zorgt ervoor dat blinde en slechtziende personen echt worden opgenomen in het team.

Het KMSKA startte ook een jongerenwerking, 'De Trappen', waarin creatieve kwetsbare jongeren betrokken worden bij de vormgeving van toekomstige exposities en waarbij ze op toonmomenten eigen creaties mogen tonen in het museum.

Al deze initiatieven passen binnen een van de belangrijkste waarde van het KSMKA: 'actief inclusief'. Deze waarde richt zich op: gastvrijheid, toegankelijkheid, uitnodigend, veiligheid, laagdrempelig zijn, meerstemmigheid, openheid, respectvol zijn, participatief zijn en verbondenheid. (KMSKA, 2025)

1.2 Probleemstelling

Het museum zet zich steeds meer in om nog inclusiever te werken. Eén van de publieksgroepen waar het museum meer aandacht voor wil hebben zijn mensen met ASS.

Zo werkte het museum al eerder samen met de organisatie 'Toerisme voor Autisme' die voor het museum een uitvoerig stappenplan ontwikkelde, dat de bezoeker terug kan vinden op hun website onder 'Toegankelijkheid'. Behalve het stappenplan voorziet het museum geen andere voorzieningen voor deze doelgroep. Zowel online als het fysieke aanbod kan zeker nog verder uitgebreid worden. Denk aan prikkelmanden, sensorische kaarten, prikkelarme momenten etc. … Binnen het team Publiekswerking is er interesse om het aanbod voor deze doelgroep uit te breiden. Zo staat er later dit jaar een vormingsdag 'Autismevriendelijk gidsen' van

'Toerisme voor Autisme' op de planning, waaraan één teamlid van de Publiekswerking zal deelnemen. In ruil voor een deelname aan deze vormingsdag zal er deze zomer door 'Toerisme voor Autisme' met de activiteiten van 'Come AUT & Play' (onder deze noemer organiseert 'Toerisme voor Autisme' uitstappen in de vrije tijds- en cultuursector) een georganiseerd bezoek plaatsvinden voor kinderen met ASS en hun ouders in het museum. (*Come AUT & Play – Toerisme Voor Autisme*, z.d.)

1.2.1 Waarom 16+?

Tijdens mijn research merkte ik op dat organisaties zoals 'Come AUT & Play' van 'Toerisme voor Autisme' voornamelijk activiteiten voorzien voor kinderen. De leeftijdscategorie 16+ valt vaak uit de boot, daarom zal ik me tijdens mijn onderzoek toespitsen op individuele bezoekers in de leeftijdscategorie 16+. Deze doelgroep ondervindt vaak andere drempels dan de min zestienjarigen, aangezien zij niet altijd begeleid kunnen of willen worden door een ouder, maar vaak zelfstandig een museum willen bezoeken. Ook Fletcher (2024) schrijft dat de doelgroep volwassenen op het spectrum nog steeds vaak vergeten wordt door musea. Vandemeulebroucke (2025) sluit zich hierbij aan. Zij stelt dat onderzoek rond toegankelijkheid en programmering vaak gericht is op kinderen, jongvolwassenen zijn vaak ondergerepresenteerd. Deze groep ervaart unieke ontwikkelings- en cognitieve moeilijkheden, inclusief beperkte institutionele ondersteuning in vergelijking met kinderen en met betrekking tot sociale rollen. Inzicht in hun ervaringen is cruciaal voor het bevorderen van levenslange museumbetrokkenheid.

1.2.2 Waarom individuele bezoekers?

Mijn keuze voor onderzoek naar individuele bezoekers sluit aan bij de motivatie van mijn keuze voor de leeftijdscategorie. Ik wil me richten op jongeren en volwassenen op het spectrum die zelfstandig een bezoek brengen aan het museum. Net omdat deze niet altijd begeleid worden of ondersteund (door een ouder) maar desalniettemin graag cultuur ervaren. Na mijn vooronderzoek zal ik een focusgroep van volwassenen met ASS in het museum ontvangen en zal daarna hun ervaringen verzamelen in verband met het individueel bezoeken van een museum zoals het KMSKA.

1.3 Onderzoeksvraag

Op basis van de vraag uit de praktijk en de probleemstelling kom ik tot volgende onderzoeksvraag:

'Hoe kan het KMSKA op korte en lange termijn een duurzaam autismevriendelijk aanbod voorzien voor individuele bezoekers met ASS (16+ jaar)?'

1.4 Motivatie

Vier jaar geleden kreeg ik zelf de diagnose ASS en sindsdien ben ik meer alert voor de voorzieningen voor mensen op het spectrum in musea en andere publieke ruimtes. Ik merkte op dat in België er nog niet veel ondernomen wordt in de museale context voor deze doelgroep in vergelijking tot andere landen. Zo ondervond ik tijdens mijn research naar good practices dat men in Amerika, Engeland en Nederland staat men al veel verder in het voorzien van accommodaties voor personen met autisme in de museumcontext. Ook Liesa Rustaert, van het Huis van Alijn, haalde haar inspiratie voor autismevriendelijke accommodaties in Groot-Brittannië. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026) Zoals eerder werd besproken draagt het KMSKA inclusie hoog in het vaandel, maar zag ik zelf nog veel mogelijkheden voor de invulling van een aanbod voor personen met autisme. In samenspraak met mijn stagebegeleider kreeg ik groen licht om een uitvoerig onderzoek te starten naar hoe het museum hier nog beter in zou kunnen voorzien. Dit onderzoek zal uitmonden in een advies aangepast aan de context van het KMSKA.

1.5 Methodologie van het vooronderzoek

Voor dit vooronderzoek start ik met een literatuuronderzoek. Daarnaast zal ik op bezoek gaan bij drie good practices, waar ik in gesprek ga met een publiekswerker. Ook zal ik twee semigestructureerde interviews afnemen bij relevante actoren/ experts. De resultaten van dit onderzoek monden uit in een tussentijdse conclusie.

In het praktijkdeel van mijn onderzoek zal ik een aantal voorstellen formuleren. Ik ga hierover in gesprek met de doelgroep over hun noden en bevindingen voor een autismevriendelijk museumbezoek en met het publieksteam van het KMSKA. Het eindresultaat is een advies van voorzieningen die toegepast kunnen worden op korte en lange termijn.

1.6 Leeswijzer

Eerst zoom ik in op wat ASS betekent en welke drempels mensen met ASS ondervinden (in de museumcontext). Daarna ga ik in op de noodzaak van autismevriendelijkheid. Ik neem je mee door een aantal pijlers waaronder ik een aantal accommodaties zal plaatsen die ook terug zullen keren in mijn advies. Deze pijlers zijn: het bezoek voorbereiden, tijdens het bezoek, personeel en participatie. Aan deze 'kapstokken' zal ik verschillende voorzieningen koppelen die ik terugvond in literatuur, good practices of die naar boven kwamen tijdens interviews. Tot slot kom ik tot een tussentijdse conclusie die de belangrijkste zaken zullen uitlichten die ik vond tijdens mijn onderzoek. Dit zal de basis vormen voor het advies dat ik zal formuleren voor mijn beroepsproduct.

2 HET ONDERZOEK

2.1 ASS?

Volgens de American Psychiatric Association (2013) kan een autismespectrumstoornis diagnose vastgesteld worden wanneer komende vijf kenmerken in mindere of meerdere mate aanwezig zijn bij een persoon:

1. Aanhoudende tekorten in wederzijdse sociale communicatie en sociale interactie.
2. Beperkte en herhalende gedragspatronen, interesses of activiteiten
3. Symptomen moeten aanwezig zijn in de vroege ontwikkelingsperiode
4. Symptomen veroorzaken klinisch significante beperkingen in het sociale, beroepsmatige of andere belangrijke terreinen van functioneren
5. Deze stoornissen kunnen niet beter worden verklaard door een verstandelijke beperking of een mondiale ontwikkelingsachterstand

Howlin en Moss (2012) stellen dat mensen met ASS op meerdere vlakken drempels ervaren. Zo verwijzen ze naar moeilijkheden rond werk, levenskwaliteit, sociale contacten, fysieke en mentale gezondheid. Daarnaast kwam naar voor dat volwassenen met ASS zeer verscheiden zijn in hoe zij beperkingen ervaren in hun dagelijkse leven. Daarmee verwijst de 'S' in ASS naar spectrum, omdat er een brede waaier is aan ervaringen met ASS. Howlin en Moss (2012) vermelden dat de rol die autisme kan spelen bij volwassenen zeer variabel is en kan veranderen met het ouder worden. Naast leeftijd spelen vermoeidheid, stress en omgeving een grote rol in hoe prikkels verwerkt worden. Deze prikkelverwerking kan bemoeilijkt

worden bij een bezoek aan een museum of aan een onbekende omgeving. Sociale relaties zijn vaak beperkt bij personen met ASS, stellen Howlin en Moss (2012) vast in hun onderzoek. Cultuurbeleving zou een manier kunnen zijn om sociale isolatie tegen te gaan.

Vandemeulebroucke (2025) vertelt in haar thesis over haar persoonlijke ervaring met de diagnose ADHD die zoals ASS valt onder de bredere waaier van neurodivergentie. Deze 'stoornissen' overlappen op verschillende vlakken. Zo is de prikkelverwerking van personen met ASS net zoals personen met ADHD anders dan voor mensen met een neurotypische brein. Zo stellen Jaarsma en Welin (2011) in hun artikel dat de kern van neurodivergente ervaring verschilt op vlak van communicatie, cognitie en sensorische verwerking. Vandemeulebroucke (2025, p. 1) vertelt dat ze tijdens een museumbezoek in het verleden een 'meltdown' kreeg nadat ze overweldigd werd door allerhande prikkels. Dit zorgde ervoor dat ze dit museumbezoek beleefde als "een diep isolerende ervaring". Deze isolatie tegengaan is een belangrijke motivatie voor dit onderzoek.

Svaler (2023, p. 48) benoemt vijf duidelijke barrières voor personen met ASS in de museum- en bibliotheekcontext: "… sociale interactie; stress; overprikkeling; niet genoeg zitplaats; en geen plek hebben om achter te schuilen." Volgens Svaler (2023) zijn dit vijf duidelijke elementen waarmee rekening dient gehouden worden in de museumcontext.

2.1.1 Drempels

Svaler (2023, p. 48) schrijft: "In het algemeen kan de museale context onaangenaam zijn voor personen met autisme. Het zijn niet alleen de lichten. Flitsende lichten van een scherm, kinderen die een woedeaanval krijgen, en het gebrul van mechanische dinosaurussen kunnen van dichtbij ervaren worden. Lichten, drukte, en andere factoren kunnen overweldigend zijn voor personen met autisme tijdens de standaard openingstijden." Een museumbezoek gaat dus gepaard met verschillende drempels voor personen met ASS. In het vorige citaat wordt er geschetst welke factoren er mee inspelen op een eventueel onaangename ervaring. Ook in het onderzoek van Svaler (2023) delen de deelnemers dat ze in publieke ruimtes zoals musea vaak worstellen met overprikkeling, sociale interacties en stress.

Een gebrek aan voorbereiding kan een drempel vormen voor personen met ASS. Van Der Leden et al. (2021) benadrukken dat op voorhand weten hoe een plek er

uitziet of op de website terug te kunnen vinden wanneer de drukke momenten zijn ervoor kan zorgen dat deze doelgroep makkelijker een bezoek brengt. Hiervoor is duidelijke communicatie nodig. Op de website van het KMSKA is deze beperkt, daarom zal ik voor communicatie (op de website) een uitgebreid advies formuleren. Zoals Van Der Leden et al. (2021) stellen: "Met simpele aanpassingen, … kun je veel bereiken." Zo zou het KMSKA door een paar simpele ingrepen op de website toegankelijker kunnen worden voor bezoekers op het spectrum.

2.2 De noodzaak van…

In het 'Strategisch Actieplan Autisme' van de Vlaamse overheid staat duidelijk geformuleerd dat autismevriendelijkheid moet gestimuleerd worden in publieke ruimtes zoals scholen, bibliotheken, cultuurcentra, musea, … (Vlaamse Overheid, 2021) De overheid hecht belang aan autismevriendelijkheid in de museale context.

Vandemeulebroucke (2025) merkt op in haar onderzoek dat meeste musea ervoor zorgen dat hun exposities fysiek toegankelijk gemaakt worden (bijv. rolstoelvriendelijk) maar dat ze vaak mentale beperkingen of neurodivergentie niet in het achterhoofd houden bij hun ontwerp. Hierdoor ervaren veel neurodivergente mensen stress, isolatie of overprikkeling tijdens hun bezoek aan een museum. Het is dan ook belangrijk dat deze doelgroep niet vergeten wordt tijdens het ontwerp van een expo of bij het voorzien van accommodaties. De Nil en Rutsaert (2017) schrijven over hoe zij autismevriendelijkheid meenamen in de herinrichting van het Huis van Alijn te Gent. Hierbij zorgden ze ervoor dat alle publieksbemiddeling autismevriendelijk was. Zo voorziet het museum naast het klassieke stappenplan voor bezoek, ook sensorische symbolen. Beide zijn belangrijk om duidelijke verwachtingen te scheppen bij deze doelgroep.

De meerderheid van de bevraagde personen met ASS of neurodivergentie gaven in het onderzoek van Fletcher (2025) aan dat mochten musea meer toegankelijk zijn rond hun specifieke noden, ze zeker vaker een bezoek zouden brengen. Daarnaast kwam uit het onderzoek naar voor dat een motivatie voor een museumbezoek is dat deze context voorspelbaarheid en veiligheid biedt, meer dan andere publieke ruimtes. Ook het feit dat men in een museum op eigen tempo rond kan gaan is aangenaam voor personen met ASS of neurodivergentie. De museumcontext brengt dus niet alleen drempels met zich mee, maar heeft de potentie om een aangename/ leerzame ervaring te zijn voor deze doelgroep.

2.3 Voor het bezoek

Varner (2015, p. 4) schrijft uitdrukkelijk in haar tekst dat er heel wat 'tools' zijn die een museum kan inzetten voor personen met ASS om het bezoek op voorhand voor te bereiden. Zo verwijst ze naar: *"a tip sheet, a sensory map and sensory guide, social stories and a picture schedule."* Deze voorbereidende hulpmiddelen kunnen makkelijk online voorzien worden.

2.3.1 Pre-visit video

Svaler (2023) vermeldt in haar onderzoek dat een 'pre-visit video' een meerwaarde kan zijn. In deze video worden alle stappen weergegeven die ondernomen worden om een bezoek te brengen. Dit kan zowel een toevoeging zijn als een vervanging voor een stappenplan. Een 'pre-visit video' kan ook dienen ter vervanging van een 'social story' die vaak wordt ingezet bij kinderen op het spectrum. Een 'social story' bevat "de fysieke omgeving, verwachtte ontmoetingen, volgorde van gebeurtenissen en regels (beschreven in verwachtingen) van het bezoek." (Nyst, 2014) Dit zou gebruikt kunnen worden als leidraad in een video. Een mooi voorbeeld in Vlaanderen van een 'pre-visit video' kan je terugvinden op de website van Musea Brugge, daar vind je onder 'Toegankelijkheid: Neurodiverse bezoekers' verschillende video's ter voorbereiding voor een bezoek aan: het Gruuthusemuseum, het Museum Sint-Janshospitaal en het O.L.V.-kerk museum. Ook kan je er info terugvinden over prikkelmanden en andere voorzieningen. (Brugge, 2025) Daarnaast heeft het Huis van Alijn ook een mooi voorbeeld van een pre-visit video, terug te vinden onder 'Toegankelijkheid' en dan 'Visueel stappenplan' van de website van het museum.

2.3.2 Stappenplan

Zoals vermeld in de introductie voorziet het KMSKA op haar website een stappenplan dat werd gemaakt in samenwerking met de organisatie 'Toerisme voor Autisme'. Hierin wordt de bezoeker meegenomen door alle stappen die men onderneemt voor én tijdens een bezoek aan een museum. Nele Bruggeman van 'Toerisme voor Autisme' geeft aan dat de organisatie bijna voor alle musea in Vlaanderen en Brussel een stappenplan heeft voorzien. Dit stappenplan is dus alomtegenwoordig en een mooi voorbeeld van hoe toegankelijkheid voor ASS meer en meer in *the picture* komt. (N. Bruggeman, persoonlijke communicatie, 20 maart 2026)

Sommige musea nemen zelfstandig initiatief in het voorzien van een stappenplan. Zo vertelt Publiekswerker Odette Peterink me dat zij zelfstandig een stappenplan heeft gecreëerd voor Museum Plantin-Moretus. Dit deed ze door te kijken naar stappenplannen van andere musea. Naast kijken naar voorbeelden schakelde ze ook een vrijwilliger op het spectrum in die het stappenplan nakeek en aanpaste. Het mooie aan hun stappenplan is dat het vormgegeven is in hun huisstijl en gepersonaliseerd is. Hierdoor komt de bezoeker in contact met de vormgeving van het museum (door hetzelfde font en kleurenpallet) wat een extra laag van herkenbaarheid aanbrengt. (O. Peterink, persoonlijke communicatie, 1 april 2026)

2.3.3 Toegankelijkheidswijzer

Naast het stappenplan en of een 'pre-visit video' voorzien sommige musea in Vlaanderen een toegankelijkheidswijzer. Deze is bijvoorbeeld terug te vinden op de website van het Huis van Alijn onder 'Toegankelijkheid'. In deze tabel kan je verschillende beperkingen aanklikken (visueel, autisme, auditief en mobiel) waarna je verder klikt op de gewenste informatie. Deze tabel is een overzichtelijke manier om snel een beeld te krijgen van de voorzieningen in een organisatie voor mensen met een bepaalde beperking. Ook staat er telkens duidelijk vermeld wat er *niet* aanwezig is. Duidelijke communicatie over de afwezigheid van voorzieningen kan teleurstelling bij bezoekers tegengaan vertellen Nelle Bruggeman en Liesa Rutsaert me. (N. Bruggeman, persoonlijke communicatie, 20 maart 2026) Op de website van Toegankelijk Vlaanderen van de Vlaamse Overheid staat dat toegankelijkheidsinformatie op deze manier makkelijk te vinden is in een telkens terugkerende tabel. Ook is toegankelijkheidsinformatie van tijdelijke exposities zo makkelijk terug te vinden. (*Toegankelijk Vlaanderen*, n.d.) Liesa Rutsaert van het Huis van Alijn meldt wel tijdens het interview dat het maken van deze widget zeer tijdsintensief is en dat er een strenge controle wordt gedaan van de aangegeven accommodaties door de overheid. Het voorzien van deze tabel is een project van lange adem, maar is zeker de moeite waard. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026)

2.3.4 Sensorische plattegrond

Naast de lay-out van het museum kan je op een sensorische plattegrond ook terugvinden wat er te beleven valt op vlak van gewaarwording. Zo geeft men bijvoorbeeld aan waar er schermen aanwezig zijn die audio afspelen, waar er fel licht is, waar er een galmende akoestiek aanwezig is, etc. Hierdoor kan de bezoeker anticiperen op wat er hen te wachten staat. Dit is niet alleen fijn voor bezoekers

met autisme maar kan ook handig zijn voor mensen die om andere redenen moeite hebben met prikkelverwerking (bijvoorbeeld mensen met een burn-out of hoog sensitiviteit). Een mooi voorbeeld van een sensorische plattegrond is die van Kunsthal Rotterdam voor de tijdelijke expo 'Iris van Herpen: Sculpting the Scenes' (zie bijlage 1). Deze werd gemaakt in samenwerking met de organisatie 'Onbeperkt Genieten'. Dit is een organisatie in Nederland die zich inzet in het voorzien van prikkelvriendelijkere ervaringen voor bezoekers die drempels ervaren in verband met prikkelverwerking. (*Stichting Onbeperkt Genieten | Prikkelarm Cultuuraanbod Bij Musea, Theaters en Podia.*, z.d.) Voorheen had het Huis van Alijn ook een sensorische plattegrond zoals te zien is op de cover van het boek 'Autismevriendelijk Museum', maar na de herinrichting van de vaste collectie hebben ze besloten om deze plattegrond te vervangen door visuele tekens, waarover later meer.

2.4 Tijdens het bezoek

Tijdens het bezoek kan je mensen met autisme ook ondersteunen met bemiddelingstools. Hieronder vind je een aantal voorbeelden van tools die een bezoek aan het museum aangenamer kunnen maken.

2.4.1 Sensorische toolkits

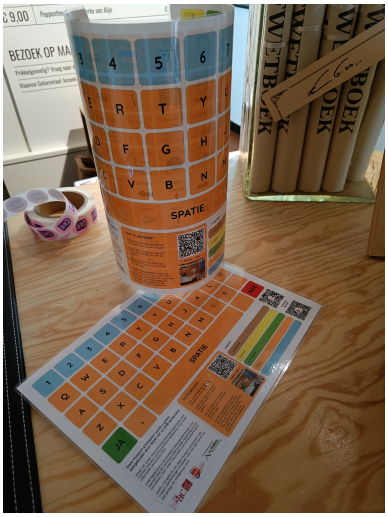
Hutson en Hutson (2024, p. 2) stellen dat sensorische toolkits bestaan uit gespecialiseerde tools (bijv. fidgettoys) om personen die moeite hebben met prikkelverwerking te assisteren door sensorische input te voorzien. Dit helpt vaak bij het reguleren van emoties, het reduceren van stress en bij het focussen. Daarnaast stellen Hutson en Hutson (2024, p. 3) vast dat, ook bij volwassenen, deze tools kunnen helpen bij het reguleren van emoties en de mentale gezondheid. Deze voorwerpen kunnen dus een grote hulp zijn voor bezoekers van publieke ruimtes die potentieel overweldigend kunnen zijn. (Hutson & Hutson, 2024, p. 5) Een sensorische toolkit kan dus een meerwaarde vormen voor personen op het spectrum die een bezoek brengen aan een museum.

Zowel het Huis van Alijn als het Speelgoedmuseum voorzien voor hun bezoekers sensorische toolkits. Hierin kunnen neurodivergente bezoekers 'tools' terugvinden die ze kunnen meenemen in het museum. Zo vind je er stressballen, zwaarteknuffels, handschoenen, zonnebrillen, koptelefoon, … Naast deze 'tools' vind je er ook een museum pictokaart in terug. Dit is een gelamineerd document waarop

verschillende woorden en boodschappen omschreven staan zoals te zien is op figuur 2 en in bijlage 2. Deze kaart werd ontwikkeld door de organisatie Isaac NF, een organisatie dat de belangenvereniging is voor "iedereen die niet goed (genoeg) kan spreken of gesproken taal niet goed (genoeg) begrijpt." (*ISAAC-NF - ISAAC-NF*, 2025) Deze kaart kan een persoon op het spectrum gebruiken wanneer die non-verbaal is (wanneer een persoon non-verbaal is kan deze niet meer spreken, dit kan tijdelijk zijn of blijvend). (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026)

Figuur 1. Prikkelmand Huis van Alijn *(eigen foto, 2026)*

Figuur 2. Museum pictokaart Huis van Alijn *(eigen foto, 2026)*

Figuur 3. Prikkelrugzak Speelgoedmuseum *(eigen foto, 2026)*

Ieder museum maakt zelf een selectie in wat zij in hun prikkelmand voorzien maar volgende voorwerpen kwamen telkens terug zoals te zien is in figuur 1 en 3:

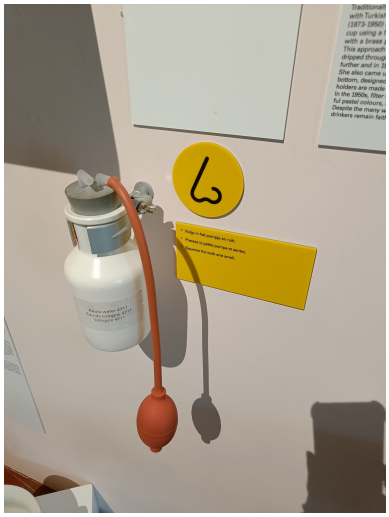
- Koptelefoon
- Stressballen
- Fidgettoys zoals een 'fidgetcube' en 'tangles'
- (Zwaarte)knuffel
- Speelgoed

Het Speelgoedmuseum bekwam hun prikkelrugzak door een wedstrijd van Provincie Antwerpen te winnen. Zij hebben dus geen inspraak gehad in de samenstelling van de voorwerpen. Wel voegden ze er zelf nog een paar boeken aan toe. Deze boekenselectie bestaat uit kinderboeken en een sudoku-boekje voor volwassenen. Dit laatste is populair en wordt regelmatig gebruikt door volwassen bezoekers. Een interactief boekje waar een bezoeker zijn gedachten mee kan verzetten zal ik mee opnemen in mijn advies. Rutsaert van het Huis van Alijn stelde zelf een prikkelmand samen op basis van voorbeelden uit Groot-Brittannië. Bij hen hebben

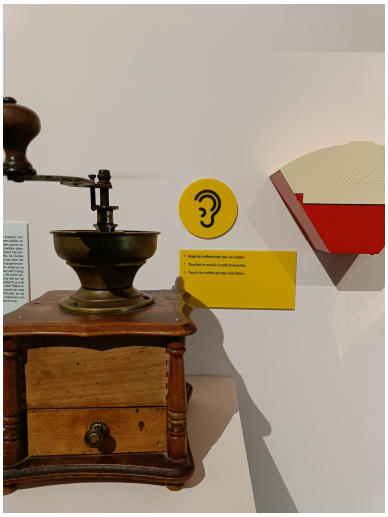
de stressballen veel succes onder volwassenen. Voorwerpen zoals de handschoenen worden minder vaak gebruikt. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026) (O. Peterink, persoonlijke communicatie, 1 april 2026)

2.4.2 Sensorische symbolen

Het team Publiekswerking van het Huis van Alijn besloot na de herinrichting om hun sensorische plattegrond te vervangen door sensorische symbolen. Deze symbolen kan je terugvinden doorheen het museum. Het zijn gele bollen die aangeven welke sensorische prikkel ze kunnen generen bij een bepaalde stop. Zo staat er een afbeelding van een neus zie figuur 4 bij de pompjes die in bepaalde ruimtes hangen waar je geur uit kan pompen (om geuren te kunnen ruiken van vroeger). Dit zodat de bezoeker tijdens zijn bezoek kan anticiperen op het moment zelf en kan kiezen of ze al of niet een sensorische prikkel willen ervaren. Naast deze aanwijzingen vind je door heel het museum, op dezelfde gele plakaatjes, duidelijke aanwijzingen bij doe-stations zoals: 'Hier mag je een tekening maken.' of 'Oefen je schoonschrift.' zoals te zien is in figuur 6. Aan de hand van duidelijke en rechtstreekse communicatie wordt er gedeeld wat er *wél* en *niet* mag. Deze rechtsreeks manier van communiceren is zeer fijn voor personen op het spectrum vertelt Liesa Rutsaert me, aangezien mensen met ASS soms moeite hebben met context in te schatten. Dit wordt ook zo in de publieksteksten gecommuniceerd. Er wordt geen dubbelzinnige maar klare taal toegepast. Dit is niet alleen voordelig voor de doelgroep autisme maar ook voor bijvoorbeeld mensen die nog niet goed Nederlands spreken en lezen. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026)

Figuur 4. Voorbeeld sensorisch symbool Huis van Alijn *(eigen foto, 2026)*

Figuur 5. Voorbeeld sensorisch symbool Huis van Alijn *(eigen foto, 2026)*

Figuur 6. Voorbeeld tekstje bij opdracht Huis van Alijn *(eigen foto, 2026)*

2.4.3 Prikkelarm bezoekersmoment

In het rapport van Sarkam (2023) over de eerste prikkelarme dag in het Natuurhistorisch Museum van Rotterdam wordt er duidelijk omschreven welke stappen het museum heeft ondernomen om deze 'prikkelvriendelijkheid' te bekomen. Zo beperkten ze het bezoekersaantal door een maximum in te stellen, werd er een stilteruimte voorzien en werden geluiden en felle verlichting geminimaliseerd. Dit zorgde ervoor dat kinderen met ASS en hun ouders comfortabel een bezoek konden brengen aan het museum. Daarnaast merkte ze ook op dat andere individuele bezoekers die moeite hebben met prikkelverwerking makkelijker een bezoek brachten. Sarkam (2023) schrijft in haar rapport: "Het traject heeft ons bewust gemaakt van onze blinde vlekken. Wij ontvingen praktische tips en konden aan het einde van het traject meteen aan de slag met het organiseren van een prikkelarme openstelling." Een toegankelijk bezoekersmoment voor mensen met ASS of prikkelgevoelige personen geeft de ruimte om feedback te krijgen over de aanpak en kan tot een open conversatie leiden over hoe het museum ook tijdens de reguliere openingstijden toegankelijker gemaakt kan worden. Ook Varner (2015) vermeldt dat het drempelverlagend is om de mogelijkheid te hebben om voor de reguliere openingsuren het museum te bezoeken. Ze vermeldt ook dat het een meerwaarde is, mochten tijdens deze rustige momenten lichten gedimd kunnen worden en volumes van bijvoorbeeld video-installaties of audio op zaal lager gezet kunnen worden.

Zowel het MAS, Museum Plantin-Moretus als het Speelgoedmuseum organiseren op bepaalde momenten een prikkelarm bezoekers moment. Niet allemaal met even groot succes, dit blijkt uit de drie gesprekken met publiekswerkers van de verschillende musea. In tegenstelling tot het Natuurhistorisch Museum van Rotterdam hebben deze musea vaak een wisselend aantal van inschrijvingen. (Sarkam, 2023)

Maar hoe ziet zo een prikkelarm bezoekersmoment eruit in deze musea? Cathy Pelgrims van het MAS vertelt me dat bij hen zowel de volumes van video-installaties worden uit gezet als de bezoekersaantallen worden beperkt tot vijftig bezoekers per zaal. Daarnaast worden met het onthaal en de erfgoedbewakers een aantal richtlijnen overlopen. Deze richtlijnen komen van Toerisme Vlaanderen onder de noemer 'Klantvriendelijk onthaal van mensen met een beperking'. (Toerisme Vlaanderen, z.d.) Hierdoor blijft iedereen op de hoogte van hoe te handelen bij bijzondere situaties. Een tijdje terug volgde de onthaalmedewerkers en erfgoedbewaking van het MAS ook een vormingsdag bij Konekt vzw, maar door verloop van medewerkers ging deze kennis en bewustzijn verloren. Daarom zijn de

richtlijnen van groot belang zodat ook nieuw personeel bij blijft en op de hoogte is. (C. Pelgrims, persoonlijke communicatie, 25 maart 2026)
In het Museum Plantin-Moretus hebben ze tijdens een expositie drie prikkelarme momenten voorzien die werden aangegeven op de website. Odette Peterink vertelt me dat er maar één van de drie is kunnen doorgaan omdat er geen tot weinig inschrijvingen waren. Op het moment dat het door ging bezochten vier mensen het museum. Lichten en geluid werden niet aangepast enkel de bezoekersaantallen werden beperkt en het prikkelarme bezoek werd gecommuniceerd via de website. De vier bezoekers hadden zeer hard genoten van het prikkelarme bezoekersmoment, maar er was onvoldoende reactie gekomen om deze momenten verder in het programma te plaatsen. Het kostte ook veel tijd en moeite om deze momenten georganiseerd te krijgen. Peterink stelde dat "we er veel tijd en middelen voor vrijmaken, voor ons is dat dan een te grote organisatie en er is te weinig kans dat mensen effectief komen." (O. Peterink, persoonlijke communicatie, 1 april 2026)
In het Speelgoedmuseum is het een gelijkaardig verhaal. Publiekswerker Mieke Dumont vertelt me dat zij een paar keer prikkelarme momenten hebben voorzien op zondagen. Hierbij controleren ook zij de bezoekersaantallen en zetten ze de grote schermen uit die op elk niveau te vinden zijn. Omdat hier weinig respons op kwam hebben ze na een tijdje deze momenten verminderd. Wel bieden ze een alternatief aan op hun website onder 'Toegankelijkheid' hier werd een onderdeel voorzien met de titel 'Geniet je graag van een rustig bezoek?'. Dit is nuttig voor de bezoeker die wil weten wanneer het museum het rustigst is. Dumont vertelt hierover dat hierdoor de bezoeker niet gelimiteerd is om alleen op prikkelarme bezoekersmomenten een bezoek te brengen. Door de aanwijzing op de website kan men zelf een inschatting maken, zo kan men anticiperen op de drukte tijdens de reguliere openingstijden. (M. Dumont, persoonlijke communicatie, 7 april 2026)

2.4.4 Prikkelarme ruimte

Prikkelarme ruimtes hebben een duale functie, enerzijds zorgen ze voor een kalmerende omgeving die nodig is voor personen met autisme om hun emoties te reguleren. Anderzijds is dit een gecontroleerde omgeving waar stimuli kunnen toegevoegd worden, wat kan helpen bij het integreren van sensorische gewaarwordingen en bij emotionele regulatie. Een prikkelarme ruimte biedt dan ook de vrijheid aan een persoon om op zijn eigen tempo prikkels te ervaren en te verwerken. (Kumari & Broll, 2025)

Prikkelarme ruimtes komen alsmaar meer voor. Ik kon er twee gaan bekijken waarvan eentje in het MAS en de ander in het Speelgoedmuseum. Al moet ik voor

die van het MAS een andere naam gebruiken. Hier wordt de term 'stiltekamer' gebruikt. In deze ruimte wordt de bezoeker uitgenodigd om 'uit de dagelijkse stroom van activiteiten' te stappen en even ruimte te nemen om te verstillen zoals te lezen is in de publiekstekst op figuur 7. Deze ruimte is bewust niet prikkelarm genoemd vertelt Pelgrims me. Niet iedereen weet wat deze term betekent, en sommige linken dit direct aan neurodivergentie. Maar het MAS wil net dat deze ruimte gebruikt kan worden door een breder publiek dan enkel personen die moeite hebben met prikkelverwerking. Daarom kozen ze voor de naam 'stiltekamer'. De ruimte bevindt zich op de zevende verdieping van het museum. Ze is vrij te betreden en bevindt zich naast de roltrap. Door deze duidelijke en brede term wordt de ruimte ook regelmatig gebruikt door moeders die borstvoeding moeten geven aan hun baby of minder mobiele bezoekers die even hun benen willen laten rusten. Zo bereiken ze met deze ruimte een breed publiek en wordt het een inclusieve plek.
Voor het ontwerp en inrichting van de ruimte werkte ze samen met BlinkOut vzw. Deze organisatie bekommert zich over 'onzichtbare drempels en psychische kwetsbaarheden' van mensen en is gespecialiseerd in prikkelarme ruimtes. (BlinkOut, n.d.) Zij hebben expertise in het samen kijken met organisaties naar manieren om een stille of prikkelarme plek te implementeren. Cathy Pelgrims vertelt me dat het MAS samen met BlinkOut vzw heeft gekeken naar hoe een stille plek plaats zou kunnen krijgen binnen het museum en na het inrichten van een vrije ruimte kwam een ervaringsdeskundige van BlinkOut vzw langs om de ruimte te testen en feedback te geven. Cathy Pelgrims en haar team zorgden ervoor dat er genoeg comfortabele zitplekken aanwezig zijn, er een zacht licht schijnt, er wat plantjes hangen en er een aantal boeken liggen om door te bladeren. Dit zorgt voor een gevoel van geborgenheid bij de bezoeker zodat die helemaal tot rust te komen. In het gastenboek dat er ligt staat een prachtige boodschap van een bezoeker van deze bijzondere ruimte:

"Even verpozen,
met het ritmisch rollen van de trap,
even staren en zijn,
benen laten rusten, de ogen sluiten,
het galmen in de gang,
als deken over de veilige cocon.
Bedankt dat ik hier even zijn kan."
(Bezoeker, gastenboek stiltekamer MAS, 12 oktober 2024)

Deze reactie in het gastenboek schept een mooi beeld van wat het kan betekenen voor iemand om even plaats te kunnen nemen op een rustige plek. Aan het aantal lovende reacties in het gastenboek is te zien dat deze gesmaakt wordt door jong en oud. (C. Pelgrims, persoonlijke communicatie, 25 maart 2026)

Figuur 7. Publiekstekst stiltekamer MAS *(eigen foto, 2026)*

Figuur 8. Stiltekamer MAS *(eigen foto, 2026)*

In het Speelgoedmuseum ziet de prikkelarme ruimte er anders uit. Hier kan je de ruimte vinden aan het begin van de vaste collectie. Aan de rechterkant van de eerste ruimte vind je de ingang naar een prikkelrijke ruimte die afgescheiden wordt met een muur van de prikkelarme ruimte. Bij beide ruimtes staat er een kort publiekstekstje over wat er te beleven valt en staat de instructie dat je in de prikkelarme ruimte je stil moet bezighouden. Omdat deze ruimtes vrij te betreden zijn, worden ze intensief gebruikt. Zo zijn er kinderen die erdoorheen rennen en erin spelen. Hierdoor werden er al verschillende elementen uit de ruimte weggehaald. De ruimtes werden ingericht door Hageland Educatief, maar wegens beperkingen in budget waren de gebruikte materialen niet zo duurzaam en zijn er al verschillende elementen gesneuveld. Deze kunnen ze op dit moment niet vervangen. Dit zou dan ook één van de eerste dingen zijn die worden vervangen mochten er extra middelen binnenkomen vertelt Mieke Dumont me. (M. Dumont, persoonlijke communicatie, 7 april 2026)

Figuur 9. (Speelgoedmuseum Mechelen, n.d.)

Figuur 10. (Speelgoedmuseum Mechelen, n.d.)

2.5 Personeel

Fletcher (2025) schrijft in haar rapport: "De bevindingen suggereren dat er niet alleen een nood is aan verdere ontwikkelingen in de erfgoedsector om deze toegankelijker te maken voor bezoekers met autisme of neurodivergentie, maar dat er ook een nood is voor een cultuurverandering binnen de sector om prioriteit te stellen voor toegankelijkheid voor iedereen *in* de organisatie."
Hiermee wil ze benadrukken dat autisme- en neurodivergentievriendelijkheid niet enkel voordelen heeft voor de bezoeker maar ook een positieve invloed kan hebben op de interne cultuur en personeel van de organisatie. Het kan als resultaat hebben dat iedereen zich meer gezien en geaccepteerd voelt binnen de organisatie waardoor deze inclusiever wordt. Wat hieraan kan bijdragen zijn bijvoorbeeld vormingsdagen rond autisme voor het personeel met focus voor onthaalmedewerkers en erfgoedbewaking aangezien zij degene zijn die rechtstreeks in contact komen met de bezoeker. In mijn advies zal ik een aantal voorstellen opnemen voor vormingsdagen of online cursussen voor personeel om te volgen. Daarnaast gaven deelnemers van het publieksonderzoek van Svaler (2023) aan dat de angst om verkeerd begrepen te worden soms zo groot is dat ze musea voor de zekerheid gewoon vermijden. Wanneer personeel opgeleid/ geïnformeerd is over de kenmerken en noden van mensen met ASS kunnen deze misverstanden vermeden worden. Ook Der Leden et al. (2021, p.5) vermelden deze noodzaak uitdrukkelijk: "Het is van groot belang dat personeel goed geïnformeerd is en adequaat kan optreden."

2.5.1 Opleiden, opleiden, opleiden!

Tijdens de vijf gesprekken die ik voerde met publiekswerkers en experts was opleiding een terugkerend thema. Zo merkte ik al snel op dat bewustzijn rond mensen op het spectrum bij het personeel een cruciale voorwaarde is om een inclusief aanbod te voorzien. Dit zijn ook de mensen die elke dag rechtstreeks in contact staan met de bezoeker en dus als eerste in contact komen met deze doelgroep. Daarom is het van groot belang dat het personeel weet hoe te handelen op kritieke momenten. Maar evengoed om begrip te kunnen opbrengen wanneer een persoon niet de sociale standaarden volgt zoals bijvoorbeeld oogcontact maken tijdens een uitwisseling.
Ieder museum pakt deze opleiding anders aan. Zo schreef ik al eerder over een grote opleiding van Konekt vzw voor het MAS-personeel een aantal jaar geleden. Hier merkte Cathy Pelgrims op dat door de jaren de kennis telkens verloren ging. Om dit tegen te gaan voorzien ze nu richtlijnen voor het onthaalpersoneel en voor het personeel op zaal om door te nemen. Dit is een goed initiatief, maar het is natuurlijk geen waterdichte oplossing. Het zou beter zijn om ervoor te kiezen om tweejaarlijks een vormingsdag te organiseren, waarna met elk nieuw personeelslid de presentatie wordt doorgenomen door een aangewezen persoon. Dit is echter geen evidente keuze aangezien dit veel tijd en financiële investering vraagt.
Mieke Dumont pakte de opleiding op een vergelijkbare manier aan in het Speelgoedmuseum. Hier kreeg een tijdje terug het personeel ook een vormingsdag. Voor prikkelarme bezoekersmomenten wordt het personeel dat op zaal staat kort ingelicht door een teamlid van de publiekswerking.
Liesa Rutsaert van het Huis van Alijn pakte het anders aan. Nadat Faro haar had aangesproken om te horen of zij een traject zouden willen afleggen om het museum autismevriendelijker te maken, verdiepte Rutsaert zich in rond autisme, en schreef ze later mee aan het boek 'Autismevriendelijk Museum'. (De Nil & Rutsaert, 2017) Zo volgde ze verschillende vormingsdagen, onder andere bij organisatie Autisme Centraal en ontwikkelde ze uiteindelijk zelf een vormingsdag op maat van het museum. Iedereen van het personeel volgde de vorming mee. Zo werd zij het aanspreekpunt voor alles rond deze doelgroep binnen het museum. Een persoon hebben binnen de organisatie als aanspreekpunt werkt zeer drempelverlagend om bij onzekerheden iets na te vragen. Ook wanneer iemand twijfelt over een handeling die die voerde, kan men deze aftoetsen bij deze persoon. Buiten de vorming die Liesa Rutsaert zelf gaf was er ook een vormingsdag voor het personeel van Autisme Centraal. Gidsen van het Huis van Alijn kregen in het verleden zelf de optie om een vorming te volgen rond de doelgroep ASS. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026)

2.6 Participatie

Watchorn et al. (2025) stellen dat als een museum echt volledig inclusief wil zijn, ze de doelgroepen waar de inclusie over gaat moeten betrekken in alle 'levels' van het productieproces. Deze aanpak is zeer waardevol aangezien alleen ervaringsdeskundigen weten wat er nodig is om hen volledig te accommoderen. Tijdens een later stadium van dit onderzoek zal ik een focusgroep samenbrengen van ervaringsdeskundigen die mee inbreng zullen geven over hoe dat zij een autismevriendelijk museum zien. Ook Vandemeulebroucke (2025, p.10) is het hiermee eens en schrijft in haar thesis: "… musea zouden neurodivergente groepen moeten betrekken in co-creatie programma's en beleid, dit verzekert dat doorleefde ervaring mee de institutionele praktijk vormt." Ze voegt hieraan toe dat alleen zo alle bezoekers op een betekenisvolle manier kunnen connecteren met erfgoed en cultuur.

Ook tijdens mijn gesprekken met publiekswerkers vroeg ik telkens naar hoe zij de doelgroep betrekken bij het ontwikkelen van het aanbod dat ze voorzien. In het Museum Plantin-Moretus kwam deze samenwerking met de doelgroep mooi naar voren. Peterink vertelt me dat het museum werkt met vrijwilligers, en van deze groep zitten een aantal mensen op het spectrum. Zij nemen verschillende taken op in het museum, en geven input wanneer er aanbod wordt voorzien voor de doelgroep. Zo werd het stappenplan van het museum samengesteld en geëvalueerd door een van deze vrijwilligers. Dit is een rechtstreekse manier waarbij de doelgroep zelf input kan geven over aanbod van binnenuit. (O. Peterink, persoonlijke communicatie, 1 april 2026)
In het Huis van Alijn werden tijdens de renovaties ervaringsdeskundigen uitgenodigd via organisatie Autisme Centraal om met Rutsaert in gesprek te gaan over wat er nodig is in het museum om deze autismevriendelijk te maken. Zij vormden een klankbordgroep voor het museum en brachten blinde vlekken in kaart.
Zoals eerder vermeld bij het deel over prikkelarme ruimtes kwam een ervaringsdeskundige van BlinkOut vzw langs in de stilteruimte van het MAS om te zien of er nog aanpassingen moesten gebeuren.
Tijdens mijn gesprek met docent Autismespectrumstoornis Kris De Groot vertelde ze me dat ervaringsdeskundigen en experten nog niet vaak worden betrokken bij het ontwikkelen van het aanbod. Zo benadrukt ze dat 'de grootste expert de ervaringsdeskundige zelf is' en daarom niet vergeten mag worden. Alleen zo kan een museum echt inclusief te werk gaan. (K. De Groot, persoonlijke communicatie, 1 april 2026)

3 CONCLUSIE

Personen met autisme ervaren verschillende drempels, deze drempels kunnen ervoor zorgen dat een bezoek aan een museum voor hen niet vanzelfsprekend is. (Svaler, 2023) Deze drempels omvatten problemen met sensorische verwerking, kunnen anticiperen op aankomende gebeurtenissen, een plek hebben om te ontprikkelen, personeel in de omgeving hebben dat geen stigmatiserend beeld heeft van ASS, … Om deze drempels te verlagen kunnen musea verschillende 'tools' inzetten.

Musea kunnen diverse hulpmiddelen aanbieden die personen met autisme helpen bij de voorbereiding van hun bezoek. Deze voorzieningen zijn te vinden op de website en kan je gratis bekijken. We bespraken we de pre-visit video, een video waarin verschillende stappen overlopen worden die een persoon onderneemt voor een bezoek aan een museum. (Nyst, 2014) Een andere optie is het voorbereidend stappenplan. Door de organisatie Toerisme voor Autisme hebben nu bijna alle musea in Vlaanderen en Brussel een stappenplan. Sommige musea namen het stappenplan zelf onderhanden en gaven er een persoonlijke touch aan. Naast het stappenplan vind je meer en meer de toegankelijkheidswijzer van Toegankelijkheid Vlaanderen terug. Deze tabel van de Vlaamse Overheid geeft een mooi overzicht van welke voorzieningen er aanwezig zijn in jouw instelling per vorm van beperking. (*Toegankelijk Vlaanderen*, z.d.) Als laatste voorbereidende 'tool' kwam de sensorische plattegrond aan bod. Deze plattegrond bevat naast de opdeling van een vaste of tijdelijke expositie ook de sensorische prikkels die iemand in een zaal kan ervaren. Door dit hulpmiddel op voorhand te kunnen bekijken en hierop te kunnen anticiperen, kan de persoon met ASS voorzorgsmaatregelen nemen of deze prikkel omzeilen (zie bijlage 1).

Nadat de bezoeker zich heeft kunnen voorbereiden op het bezoek kan een museum ook verschillende fysieke voorzieningen aanbieden. Eerst bespraken we de sensorische toolkit. Deze kits komen meer en meer voor in musea in Vlaanderen en hebben overal een andere naam. Zo nam ik een kijkje in de prikkelmand van het Huis van Alijn en in de prikkelrugzak van het Speelgoedmuseum. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026) (M. Dumont, persoonlijke communicatie, 7 april 2026)
De voorwerpen die te vinden zijn in deze 'kits' zijn vaak gelijkend. Hiernaast besprak ik het belang van de museum pictokaart die ik terugvond in de prikkelmand van het Huis van Alijn. Het Huis van Alijn voorzag in het verleden een sensorische plattegrond maar verving deze door sensorische symbolen die te

vinden zijn in de vaste collectie. Door aan te geven welke sensorische prikkel een bezoeker kan aanbrengen, geeft men de bezoeker keuzevrijheid om deze al dan niet toe te passen. (L. Rutsaert, persoonlijke communicatie, 26 maart 2026) De drie musea die ik bezocht hebben allemaal in het heden of verleden prikkelarme bezoekersmomenten georganiseerd, al werd het direct duidelijk dat het voor deze musea niet altijd makkelijk is om de doelgroep te bereiken. Elke publiekswerker denkt na over hoe ze deze momenten meer in 'the picture' kunnen brengen. Tijdens deze momenten worden vaak prikkelarme ruimtes voorzien. In het MAS kan je ten allen tijden plaats nemen in hun 'stiltekamer'. (C. Pelgrims, persoonlijke communicatie, 25 maart 2026) Ook in het Speelgoedmuseum bezocht ik hun prikkelarme en prikkelrijke ruimte. Deze ruimtes zijn een succes en worden zeer intensief gebruikt door de bezoeker. (M. Dumont, persoonlijke communicatie, 7 april 2026)

Een onderwerp dat telkens terug naar voor kwam tijdens mijn gesprekken met publiekswerkers en expert is dat alles begint bij het personeel. Want als een museum accommodaties voorziet voor personen met ASS, maar de medewerkers niet op de hoogte zijn van welke drempels zij ervaren of waarom deze accommodaties nodig zijn, kan er veel misscommunicatie plaatsvinden. Het risico bestaat ook dat een personeelslid met te weinig voorkennis een situatie verkeerd inschat. Om slechte ervaringen bij bezoekers op het spectrum te voorkomen is er opleiding nodig voor het personeel, specifiek voor de onthaalmedewerkers en de erfgoedbewaking. Het is bewezen dat opleiding rond dit thema een meerwaarde kan zijn voor elk personeelslid. (Fletcher, 2025)

Als laatste bespraken we een misschien nog een belangrijkere factor om een museum écht inclusief en autismevriendelijk te maken, namelijk participatie. In de literatuur kwam naar voor dat dit een belangrijke factor is die veel organisaties vergeten, waardoor hun inclusief aanbod niet aangepast of getest is door het doelpubliek waar het voor bedoeld is. (Watchorn et al., 2025) Ervaringsdeskundigen moeten inspraak hebben in wat er voor hen wordt voorzien, dit benadrukte ook expert Kris De Groot. (K. De Groot, persoonlijke communicatie, 1 april 2026)

Al deze voorzieningen kunnen ervoor zorgen dat individuele volwassen bezoekers met een autismespectrumstoornis een meer ontspannen en betekenisvol bezoek kunnen brengen aan een museum.

4 LITERATUURLIJST

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: 5th edition*. American Psychiatric Publishing.

BlinkOut. (z.d.). *BlinkOut | Want iedereen straalt van binnen*. Geraadpleegd op 15 april 2026, van https://blinkout.be/

Brugge, M. (2025, 10 november). *Neurodiverse bezoekers*. Musea Brugge. Geraadpleegd op 13 april 2026, van https://www.museabrugge.be/bezoek/toegankelijkheid/neurodiverse_bezoekers

Cieslik, E. (2024). Accessibility and exhibit safety: The importance of sensory maps. *Collections A Journal For Museum And Archives Professionals*, *20*(2), 365–384. https://doi.org/10.1177/15501906241232310

Come AUT & Play – Toerisme voor Autisme. (z.d.). Geraadpleegd op 20 april 2026, van https://www.toerismevoorautisme.be/come-aut-play/

De Nil, B., & Rutsaert, L. (2017). *Autismevriendelijk museum*. Politeia.

Fletcher, A. L. (2025). *Neurodivergence in Museums: Making the cultural heritage sector accessible using participatory practices*. https://theses.gla.ac.uk/85238/

Howlin, P., & Moss, P. (2012). Adults with autism spectrum disorders. In The Canadian Journal of Psychiatry, *The Canadian Journal Of Psychiatry* (Vol. 57, Nummer 5, pp. 275–283).

ISAAC-NF. (2025, 24 november). ISAAC-NF. Geraadpleegd op 17 april 2026, van https://www.isaac-nf.nl/over-ons/isaac-nf/

Jaarsma, P., & Welin, S. (2011). Autism as a Natural Human Variation: Reflections on the Claims of the Neurodiversity Movement. *Health Care Analysis*, 20–30. https://doi.org/10.1007/s10728-011-0169-9

KMSKA. (z.d.). *geschiedenis*. Geraadpleegd op 6 april 2026, van https://kmska.be/nl/over-kmska/geschiedenis

KMSKA. (2025). *Beleidsplan 2026-2030: KMSKA een hybride museum voor iedereen*.

KMSKA. (2026, 25 februari). *Infomoment KSMKA-Team* [Presentatieslides; PowerPoint-presentatie].

Nyst, S. (2014). *Passend Museumonderwijs: Tips voor het omgaan met autisme en ADHD in het museum*.

Sarkam, G. (2023). *Een prikkelarme ochtend in het museum*. Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

Speelgoedmuseum Mechelen. (z.d.-a). *Prikkelarme ruimte*. https://www.speelgoedmuseum.be/plan-je-bezoek#toegankelijkheid

Speelgoedmuseum Mechelen. (z.d.-b). *Prikkelrijke ruimte*. https://www.speelgoedmuseum.be/plan-je-bezoek#toegankelijkheid

Stichting Onbeperkt Genieten | Prikkelarm cultuuraanbod bij musea, theaters en podia. (z.d.). Geraadpleegd op 20 april 2026, van https://www.onbeperkt-genieten.nl/

Svaler, T. B. (2023). On making libraries and museums more accessible for autistic people. *IFLA Journal*, *50*(1), 42–52. https://doi.org/10.1177/03400352231202516

Toegankelijk Vlaanderen. (z.d.). Geraadpleegd op 14 april 2026, van https://toegankelijk.vlaanderen.be/toegankelijkheidswijzer

Van Der Leden, J., Criel, F., Rijn, E. Al., Noppen, Feenstra, Bilo, E. Al., Vermeij, E. Al., Jongerius, E. Al., Ellemeet, C., Asscher, L., Feenstra, Jongerius, Bilo, E. Al., & Jongerius. (2021). Toegang tot kunst en cultuur voor mensen met een beperking. In *Boekman Extra 29 VERKENNING*.

Vandemeulebroucke, A. (2025). Museum accessibility and neurodiversity in the Netherlands. In *Master Thesis Tourism And Culture, Radboud University* [Thesis].

Varner, R. (2015). Museums and Visitors with Autism: An Overview of Programs [Rochester Institute of Technology]. In *Thesis*. https://repository.rit.edu/theses

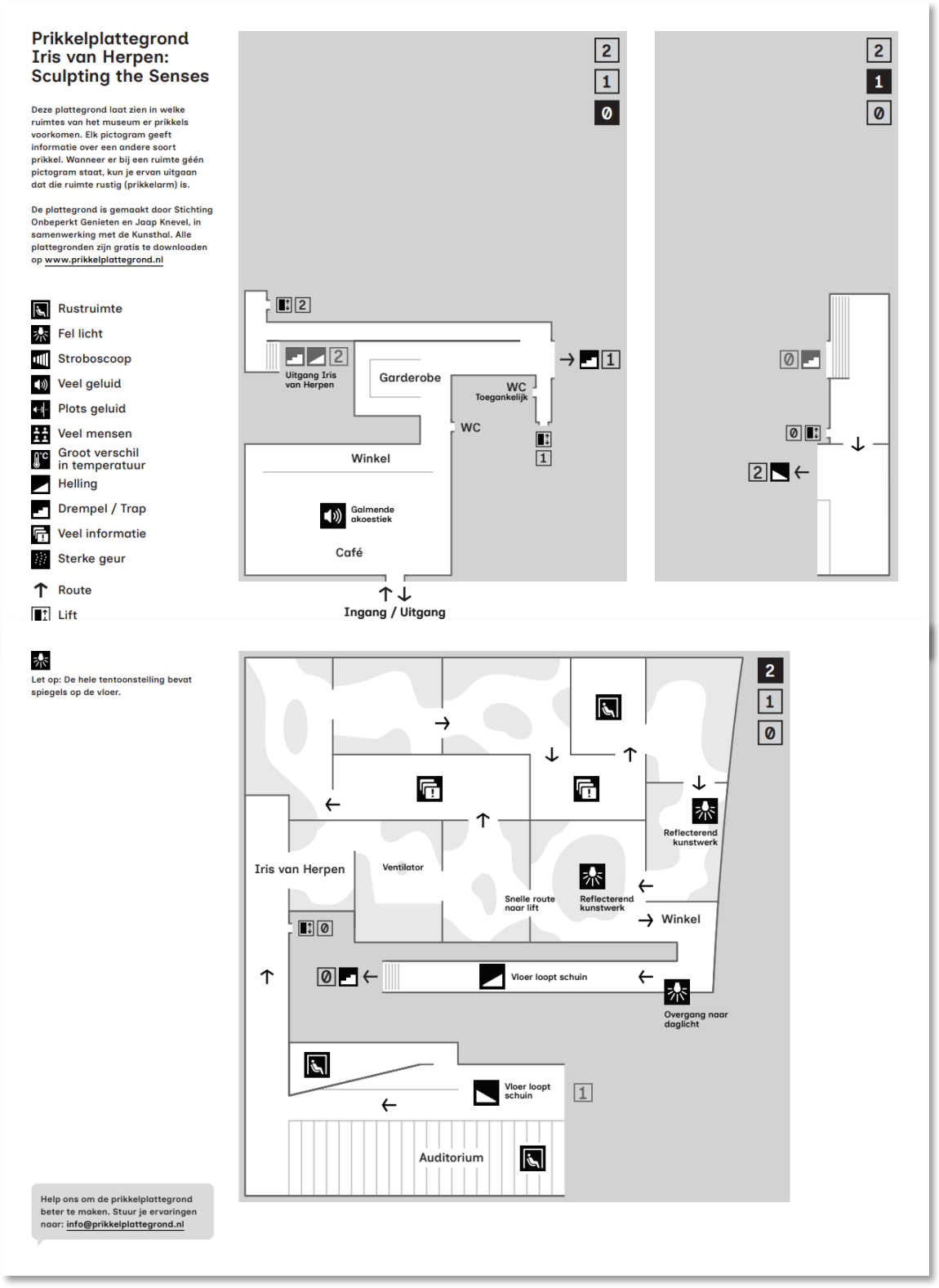
Vlaamse Overheid. (2021). Verhoogde participatiekansen voor personen met autisme creëren: Strategisch plan. In *vlaanderen.be* (pp. 1–21). Geraadpleegd op 16 maart 2026, van https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/25583

Watchorn, V., Tucker, R., Hitch, D., & Frawley, P. (2025). Co-designing autism-friendly museums: insights from autistic individuals and museum professionals. *Disability & Society*, *41*(1), 1–22. https://doi.org/10.1080/09687599.2025.2494146

5 BIJLAGEN

Bijlage 1: Prikkelplattegrond expo Iris van Herpen 'Sculpting the Scenes'

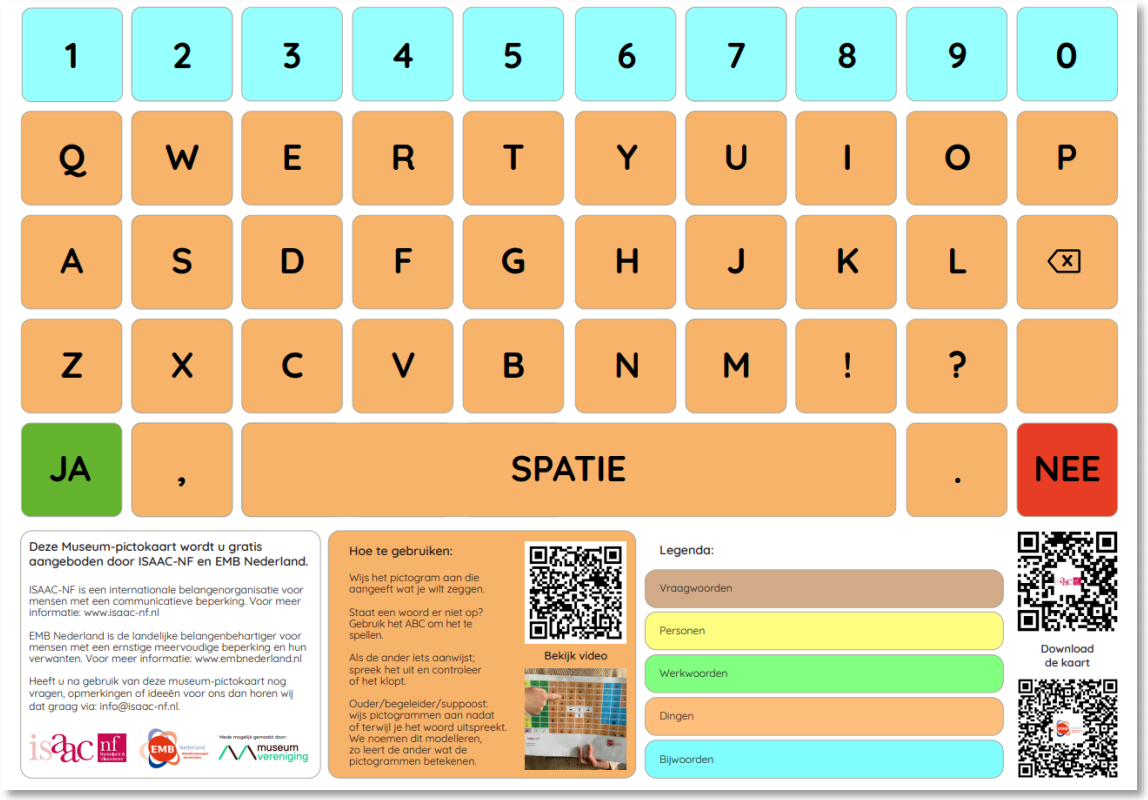
Prikkelvriendelijk bezoek - Kunsthal. (z.d.). Kunsthal. https://www.kunsthal.nl/nl/plan-je bezoek/activiteiten/prikkelvriendelijk-bezoek/

Bijlage 2: Museum pictokaart van Isaac NF

Admin. (2024, 17 juni). *Museum-Pictokaart*. ISAAC-NF. Geraadpleegd op 20 april 2026, van https://www.isaac-nf.nl/museum-pictokaart/

Advies Autismevriendelijk Museum

Marieke Verhaegen student KuCu aan KdG voor
het Museum van Schone Kunsten Antwerpen
2026

Inhoud

Advies Autismevriendelijk Museum 1
Inleiding 3
Levels 3
Pictogram 3
Level 1: Korte termijn (quick wins) 4
Vormingsdagen 4
Personaliseren stappenplan 4
Wat-breng-ik-mee lijstje 5
The Hidden Disabilities Sunflower Lanyard 6
Prikkeltoolkit 6
Level 2: Middellange termijn 8
Pre-visit video 8
Sensorische plattegrond 9
Toegankelijkheidswijzer 10
Inclusieve bestek- en publieksteksten 10
Algemene voorzieningen 11
Level 3: Lange termijn 12
Druktebarometer 12
Prikkelarme ruimte/ zitplaats 12
Prikkelarme bezoekersmomenten 13
Prikkelarme rondleidingen 13
‘Autism champion’ 14
Participatief aan de slag 15
Conclusie 15

Inleiding

Na uitgebreid onderzoek te voeren naar autismevriendelijkheid binnen de museumcontext, in zowel de literatuur als in gesprek met vijf publiekswerkers en met drie experts bekom ik onderstaand advies. In dit advies leg ik niet uit wat iets is, maar enkel waarom en hoe het Koninklijk Museum van Schone Kunsten het kan toepassen. Aanvullende informatie over literatuur, best practices en interviews kan u vinden in het vooronderzoek 'Help, mijn museum is niet autismevriendelijk!'.

In een tweede fase van het ontwikkelen van dit advies ging ik in gesprek met zes volwassenen op het spectrum. Met hen besprak ik welke voorzieningen zij graag ter beschikking hebben ter voorbereiding van en tijdens een museumbezoek. Daarnaast verzamelde ik hun bedenkingen over de voorzieningen die ik bijeenbracht in mijn vooronderzoek. Zo zorg ik ervoor dat de doelgroep zelf inspraak heeft in het aanbod dat voor hen voorzien zal worden.

Levels

Dit advies volgt drie levels, van een tot en met drie, waaronder ik de besproken voorzieningen ophang. Level 1 omvat voorzieningen die het museum op korte termijn kan verwezenlijken, *quick wins* met andere woorden. Level 2 zijn *tools* die op middellange termijn voorzien kunnen worden en level 3 zijn zaken die op lange termijn een plaats krijgen binnen het aanbod en een meer structurele aanpak nodig hebben.

Pictogram

Doorheen het advies zal u naast bepaalde voorzieningen dit icoon zien staan. Deze pictogram geeft aan dat informatie over de tool of de tool in zijn geheel online beschikbaar moet zijn.

Level 1: Korte termijn (quick wins)

Vormingsdagen

Alle *tools* die hieronder volgen kunnen enkel en alleen standhouden wanneer het personeel dat in rechtstreeks contact staat met de bezoeker en het personeel dat deze *tools* voorziet weet heeft van wat ASS inhoudt. Alleen zo kan het museum écht toegankelijk worden. Door begrip te creëren onder het personeel kunnen onaangename ervaringen vermeden worden, en begrijpt het onthaalpersoneel bijvoorbeeld beter waarom er een prikkeltoolkit aan het onthaal ligt en wat het nut hiervan is. Idealiter volgt iedereen van het personeel een vormingsdag, maar met een personeelsaantal van 152 weet ik dat dit misschien onrealistisch is. Als er een selectie gemaakt zou moeten worden, krijgen volgende teams voorrang: onthaalpersoneel, erfgoedbewaking, gidsen en publiekswerking.

Advies: vormingsdagen van (een halve dag) nemen om de twee jaar plaats binnen het KMSKA, zoveel mogelijk mensen volgen deze. Hierna worden nieuwe personeelsleden op de hoogte gehouden van het aanbod voor deze doelgroep.

Organisaties en personen die vormingsdagen aanbieden:

- Toerisme voor Autisme (staat open voor het geven van een vormingsdag)
- Kris de Groot (staat open voor het geven van een vormingsdag in het museum aan grote groepen)
- Huis Helder
- Konekt vzw
- Autisme Centraal
- Autisme Vlaanderen

Vormingsdagen voor gidsen:

- ‘Autismevriedelijk gidsen’ van Toerisme voor Autisme

Personaliseren stappenplan

Tijdens research naar good practices merkte ik op dat musea zoals Museum Plantin-Moretus en het Speelgoedmuseum een gepersonaliseerd stappenplan hebben. Dit is een stappenplan zoals het KMSKA ter beschikking heeft op haar website, maar dan in de huisstijl van het museum. Vaak wordt er een introductieblad toegevoegd aan het stappenplan met een mooie duidelijke uitleg over het museum (zie stappenplan Museum Plantin-Moretus). Daarnaast zie je de huisstijl van het museum zoals typografie, kleurenpalet, … terugkeren in het stappenplan. Dit zorgt ervoor dat de bezoeker naast de voorbereiding ook bekend geraakt met de vormgeving.

Het KSMKA trekt zijn huisstijl graag door in al zijn publicaties. Het stappenplan kan door een vormgever in onze huisstijl gegoten worden. Sien Depoortere van Toerisme voor Autisme, die instond voor de ontwikkeling, moedigt personalisatie aan zolang de inhoud behouden blijft.

Tijdens mijn gesprekken met experts en de doelgroep werden een aantal zaken aangekaart die nog niet in het stappenplan zijn opgenomen. Deze worden toegevoegd om de inhoud van het stappenplan te vervolledigen.

Advies: het stappenplan ontwikkeld door Toerisme voor Autisme wordt gepersonaliseerd door een vormgever en onderstaande details worden toegevoegd aan het stappenplan.

Details die toegevoegd worden:

- Een foto van het symbool voor de lift
- Een foto van het uniform van de onthaalmedewerkers en erfgoedbewaking
    - ‘Hoe kan je een onthaalmedewerker herkennen?’
    - ‘Hoe kan je een erfgoedbewaker herkennen?’
    - ‘Deze personen kan je altijd aanspreken als je hulp nodig hebt’
- ‘Het museum heeft een specifieke geur.’
- Omcirkel de ingang op de foto van het gebouw
- ‘Als je geen jas, rugzak, eten of drinken moet wegstoppen in een locker, kan je binnen langs de grote trappen voor het gebouw.’
    - Fijn dat inkomhal vermeden kan worden op drukke momenten.

Wat-breng-ik-mee lijstje

Expert ASS, Kris De Groot stelde een wat-breng-ik-mee lijstje voor mensen met autisme dat de bezoeker terug kan vinden op website. Zo wordt de bezoeker herinnerd aan zaken die ze anders misschien niet in overweging hadden genomen. Bijvoorbeeld het meebrengen van een koptelefoon (aangezien het museum vaak druk en luid is).

Advies: voeg een ‘wat-breng-ik-mee lijstje’ toe aan pagina ‘Bezoekers met autisme’ op de museumwebsite en geef aan bij elk voorwerp waarom dit handig zou zijn tussen haakjes.

Wat-breng-ik-mee lijstje:

- Koptelefoon of oordopjes
    - (Het kan soms druk zijn in het museum, hierdoor is het soms luid.)
- Fidgettoys
    - (Het kan zijn dat je tijdens je bezoek onder- of overprikkeld geraakt, om jezelf te reguleren kunnen fidgettoys helpen.)
- Verzwaringselement
    - (Het kan zijn dat je tijdens je bezoek onder- of overprikkeld geraakt, om jezelf te reguleren kan een verzwaringselement helpen.)
- Zonnebril
    - (In het nieuwe deel van het museum kan het fel zijn door de witte muren en vloeren.)
- Handschoenen
    - (Het kan zijn dat je tijdens je bezoek graag stof hebt rond je handen voor prikkelverwerking.)
- Hidden Dissabilities Sunflower Lanyard
    - (Ik wil aangeven aan het personeel van het museum dat ik een onzichtbare beperking heb.)

The Hidden Disabilities Sunflower Lanyard

De Hidden Disabilities Sunflower Lanyard is een koord met een kaart aan vastgemaakt die personen met een onzichtbare beperking kunnen dragen om aan de buitenwereld aan te geven dat ze een beperking hebben. Veel mensen met ASS dragen deze *lanyard* al in de VS en Groot-Brittannië. Personeel van verschillende soorten publieke ruimtes zoals vlieghavens, bibliotheken, winkels, … weten daar ook al wat dit symbool betekend en dat deze persoon soms wat meer tijd of aangepaste hulp nodig heeft. Hierdoor wordt de drempel voor personen met een onzichtbare beperking verlaagd om de publieke ruimte (zelfstandig) te betreden. In België is dit teken nog minder bekend, maar is het symbool in opkomst. Bezoekers uit het buitenland zijn hier bekender mee. Het museum kan via de website de bezoeker aanmoedigen om hun *lanyard* aan te doen mochten ze willen aangeven aan het personeel dat ze een onzichtbare beperking hebben.

(*Hey Special Stars, z.d.)*

Advies: het museum maakt een bedrijfsprofiel aan bij Hidden Disabilaties Sunflower. Na inschrijving deelt het museum informatie over de *lanyard* met de onthaalmedewerkers en erfgoedbewaking. Hierna wordt info over de *lanyard* geplaatst op de webpagina 'Toegankelijkheid' onder 'Praktische info' van het museum met een tekstje over de Hidden Disabilities Sunflower Lanyard en die de bezoeker aanmoedigt om hun *lanyard* te dragen tijdens hun bezoek mochten ze dit willen.

Prikkeltoolkit

Naast het wat-breng-ik-mee lijstje kan het museum zelf ook prikkelende en ontprikkelende *tools* aanbieden. Wat voor mensen met ASS vaak moeilijk gaat is het anticiperen op wat er nodig zal zijn voor een bepaalde activiteit in de toekomst. Het bovenstaande lijstje kan handig zijn om mensen hieraan te laten denken, maar lang niet alle bezoekers vinden hun weg naar de toegankelijkheidspagina op de website. Daarom voorzien steeds meer en meer musea prikkeltoolkits voor tijdens het bezoek. Deze zijn steeds te vinden aan de balie. Hier kan de bezoeker een onthaalmedewerker aanspreken (of wijzen naar het bordje) om voorwerpen uit te lenen uit deze toolkit. In de musea die ik sprak (het Speelgoedmuseum, het Huis van Alijn en het MSK) wordt er een maximum opgelegd van voorwerpen per bezoeker. Dit zorgt er voor dat er een vlottere controle kan plaatsvinden van wat er uitgeleend wordt en welk materiaal terug binnen komt.

De vorm en de inhoud van de toolkit verschilt van museum tot museum. Sommige presenteren de toolkit in een mand, andere stoppen de tools in een rugzak. Wat wel overal hetzelfde is, is dat de toolkit aan de balie te vinden is en vermeld wordt op de website. Een voorbeeld van informatie over de prikkelmand van het MSK vind je hier.

Advies: het KMSKA heeft een prikkeltoolkit (in een bak of een mand) aan de balie staan. De bezoeker kan info zoals locatie en inhoud van de prikkeltoolkit terugvinden op de website onder de pagina van 'Bezoeker met autisme'. Op de balie zelf staat er een bordje met info over de prikkeltoolkit. Daarnaast staat erop aangegeven dat de onthaalmedewerkers aangesproken kunnen worden om materiaal uit te lenen of de optie hebt om te wijzen naar het bordje om aan te geven dat je iets wil ontlenen. Onthaalmedewerkers zijn op de hoogte van het nut van de prikkeltoolkit en de afspraken hierrond.

Suggestie: De bezoeker kan materiaal van de prikkeltoolkit aanklikken tijdens het boeken van een ticket. Zo is er zekerheid rond de beschikbaarheid van deze materialen en kunnen onthaalmedewerkers makkelijk opvolgen wat er ontleent en terug gebracht wordt.

Materiaal in prikkeltoolkit:

- Fidgettoys
    - Extra: personaliseer fidgettoys en/of print met 3D-printers in de huiskleuren van het museum of in verwijzing naar een kunstwerk
    - Duurzame fidgettoys: Tangles, Speks, Neeh Doh, Stimara …
- Koptelefoons (voor groot en klein)
- Wegwerp oordopjes (voor groot en klein)
- Verzwaringselementen
    - Extra: personaliseer en maak een reliëftekening in verwijzing naar een kunstwerk of van het logo
- Zonnebrillen (voor groot en klein)
- Handschoenen (voor groot en klein)
- Museum-pictokaart
- Een visueel teken (zoals een neutrale sticker)
    - Hiermee kan de bezoeken kiezen om zonder woorden aan te geven dat die een onzichtbare beperking heeft.
    - Alternatief voor de bezoeker zonder Sunflower Lanyard.
- Folder met uitleg over extra voorzieningen zoals waar de prikkelarme zitplekken zijn

Level 2: Middellange termijn

Pre-visit video

Een pre-visit video is een visueel verhaal waarin de bezoeker wordt meegenomen door de stappen die men onderneemt tijdens een bezoek. De handelingen in een pre-visit video overlappen vaak met de stappen die voorkomen in het voorbereidend stappenplan. Maar in tegenstelling tot het stappenplan moet men voor een video niet talig zijn en is het voor velen die visueel ingesteld zijn makkelijker te volgen. Ook de deelnemers van de focusgroep klonken enthousiast over een voorbereidende video en bevestigden dat zij eerder visueel ingesteld zijn. Er zijn een aantal mooie voorbeelden van musea in Vlaanderen, zoals de pre-visit video's van het Huis van Alijn en van Musea Brugge.

Collega van publiekswerking Liesje Geerts kwam eerder met hetzelfde idee naar voren aangezien een pre-visit video ook ingezet zou kunnen worden in de onderwijscontext ter voorbereiding van een klasbezoek.

Het KMSKA voorzag in verleden al eerder een video die een instructie weergaf. Zo vind je op de pagina over de app van het KMSKA een video waarin zonder woorden wordt aangetoond hoe de museum app te gebruiken is tijdens een bezoek. Daarom lijkt het geen grote stap om ook over het bezoek een video te maken.

Advies: het KSMKA maakt een pre-visit video. In deze video is te zien welke stappen een bezoeker onderneemt tijdens een bezoek aan het museum. Deze beelden worden begeleid door beperkte tekst, de focus ligt op de handeling. De video is terug te vinden op museumwebsite en kan daarnaast gebruikt worden door marketing.

Handelingen die zeker te zien moeten zijn in de video:

- De bezoeker stapt door de ingang naar de inkomhal
- De bezoeker koopt een ticket aan de ticketautomaat
- De bezoeker steekt hun spullen in een locker
- De bezoeker kijkt in de prikkeltoolkit en ontleend een aantal voorwerpen aan het onthaal
- De bezoeker neemt de wenteltrap naar boven
- De bezoeker neemt de lift naar boven
- De bezoeker toont hun ticket aan de onthaalmedewerker in de Keyserzaal
- Op het beeld wordt getoond wat de geschatte duur is van een bezoek
- De bezoeker bezoekt niveau 1: de nieuwe meesters
    - Tekst bij beeld: 'Op dit niveau zijn de ruimtes fel en licht. Er zijn witte vloeren en muren.'
- De bezoeker stapt naar ingang van de tijdelijke tentoonstellingen op niveau 1
    - Tekst bij beeld: 'Hier kan je telkens nieuwe tentoonstellingen bezoeken.'
    - Herhaal voor het Prentenkabinet
- De bezoeker bezoekt niveau 2: de oude meesters
    - Tekst bij beeld: 'Op dit niveau hebben de ruimtes een warme kleur en zijn er houten vloeren.'

Sensorische plattegrond

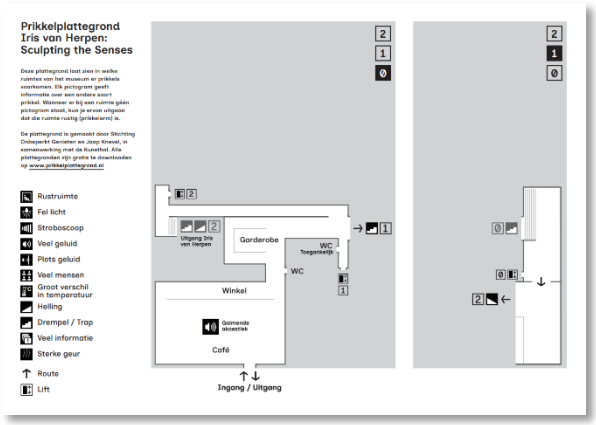
Een sensorische plattegrond is een plattegrond waarop de bezoeker de verschillende sensorische prikkels kan terugvinden die hij/zij/die kan ervaren in bepaalde zalen in het museum. Voorbeelden zijn: audio, geuren, fel licht, videobeelden, … Deze plattegrond zorgt ervoor dat bezoekers zich kunnen voorbereiden op wat ze zullen ervaren op zaal en al dan niet de keuze kunnen maken om deze prikkel te omzeilen. Dit kan ook handig zijn tijdens tijdelijke tentoonstellingen aangezien hier vaak andere bemiddeling wordt toegepast dan in de vaste collectie. Een mooi voorbeeld van een sensorische plattegrond voor een tijdelijke expositie is de prikkelplattegrond van Kunsthal, Rotterdam voor 'Iris van Herpen: Sculpting the Scenes'. Ook op de website van het Red Star Line museum vind je zo'n soort plattegrond terug, zij werkten met zones in de plaats van pictogrammen.

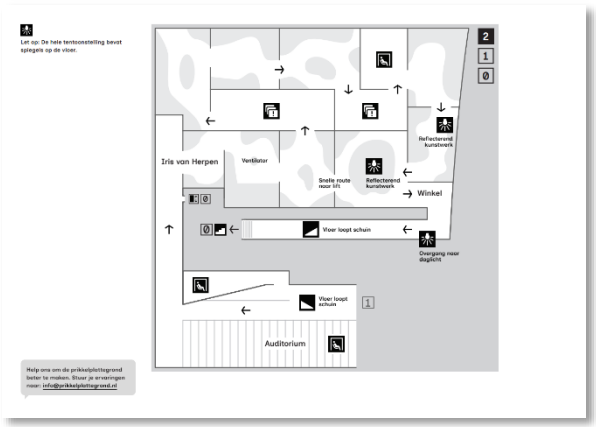
Sien Depoortere (Toerisme voor Autisme) gaf aan dat zij net zoals het stappenplan een sensorische plattegrond kan maken in opdracht van het museum.

Advies: het KMSKA voorziet op de website een sensorische plattegrond van zowel de vaste collectie als tijdelijke tentoonstellingen die de bezoeker kan downloaden om hun bezoek voor te bereiden. Daarnaast vindt de bezoeker een gelamineerde sensorische plattegrond (van de vaste collectie) terug in de prikkeltoolkit aan het onthaal.

Prikkels die staan aangegeven op de sensorische plattegrond:

- Fel licht
    - Aandacht voor: niveau 1 en 4 vs. niveau 2 en 3 in het museum
- Audio in de ruimte
- Veel geluid
- Plots geluid
    - Voorbeeld: piano in de Keyserzaal
- Veel mensen (door kleinere ruimte)
- Drempel/ trap
- Veel informatie
- Sterke geur
- Lift
- Spiegels
- Bewegende elementen
    - Aandacht voor: hand van 'De 10

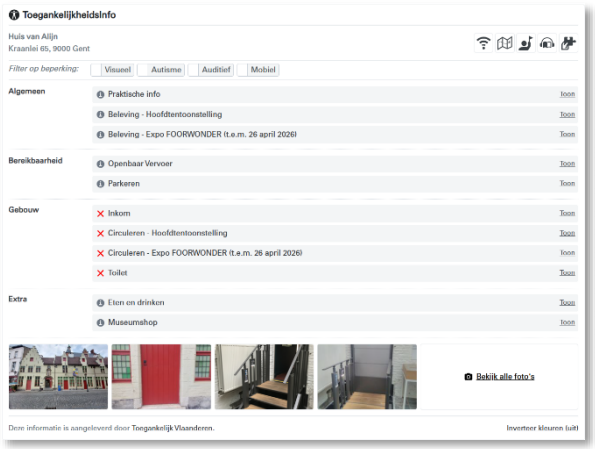

(*Prikkelvriendelijk Bezoek - Kunsthal*, z.d.)

Toegankelijkheidswijzer

De Toegankelijkheidswijzer is een tabel die terug te vinden is op de website van een museum. Bovenaan deze tabel kan de bezoeker aanklikken welke beperkingen deze heeft, waarna die een overzicht krijgt van alle voorzieningen die *wel* en *niet* aanwezig zijn in het museum. Zo krijgt de bezoeker een realistisch beeld van de voorzieningen die aanwezig zijn. En zijn ze ook op de hoogte van wat het museum niet voorziet. Deze wijzer werd uitgerold door de Toegankelijk Vlaanderen en is getest in de musea van Gent. Het Huis van Alijn is er daar één van. Publiekswerker Liesa Rutsaert vertelde dat bezoekers positief reageren op de tabel en het fijn vinden om een overzicht te kunnen krijgen van de voorzieningen. Wel voegt Rutsaert toe dat het proces om de tabel aan te maken een van lange adem is en dat na de aanmaak de organisatie Intel een controle doet van de aangegeven voorzieningen.

(*Toegankelijkheid*, z.d.)

Advies: het museum voorziet op haar website de Toegankelijkheidswijzer op de webpagina van 'Toegankelijkheid'.

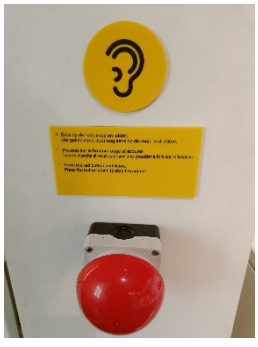
Inclusieve bestek- en publieksteksten

Om tijdelijke tentoonstellingen toegankelijker te maken voor personen met autisme kunnen er bepaalde zaken opgenomen worden in de bestekteksten die uitgestuurd worden naar scenografen. Daarnaast kan er ook rekening gehouden worden met bepaalde zaken bij het schrijven van publieksteksten. Door een paar details in rekening te nemen, kan de ervaring voor een persoon met autisme een stuk aangenamer worden.

Advies: onderstaande vereisten worden opgenomen in bestekteksten voor toekomstige exposities en publieksteksten.

Vereisten toegankelijkheid bestekteksten:

- Voldoende zitplaatsen in elke zaal
- Letterlijk instructie bij bemiddeling (zie foto)
- Geen witte muren met zwarte zaalteksten
    - Info: contrast tussen letters en muur kan voor onleesbaarheid zorgen
- Geen felle kleuren aan muren
    - Zie effect op irlen.com
- Gebruik het dyslexie font

Voorbeeld tekstje bij opdracht Huis van Alijn *(eigen foto, 2026)*

Vereisten toegankelijkheid publieksteksten:

- Letterlijk taalgebruik en Klare Taal
    - Fijn voor breder publiek, denk aan personen die Nederlands aan het leren zijn
- Gebruik het dyslexie font

Algemene voorzieningen

Tijdens mijn gesprekken met experten en de doelgroep kwamen een aantal aandachtspunten naar voren in verband met het huidige aanbod voor de bezoeker.

Advies: het KMSKA zorgt voor onderstaande aanpassingen van de algemene voorzieningen die het museum reeds aanbiedt waardoor deze toegankelijker worden.

Aanpassingen in vaste collectie:

- Op de plattegronden van het museum zie je naast de cijfers van de zaal ook de naam/ thema
- Ticketverkoop: info over wat men verstaat onder ‘begeleider van een persoon met een handicap’
    - Neurodivergentie/ autisme inbegrepen?
- Toegankelijkere instructies voor lockers
    - Suggestie: werk met afbeeldingen die de stappen doornemen
- Letterlijk instructies bij bemiddeling
    - Suggestie: werk met afbeeldingen die afbeelden wat je mag doen
- ‘Highlights tour’ als wandelroute zonder audio in app of aangegeven op plattegrond met geschatte tijd

Level 3: Lange termijn

Druktebarometer

Een druktebarometer is een handige tool die het museum kan inzetten om bezoekers te informeren over hoe druk het is of gaat zijn. Meerdere deelnemers van de focusgroep gaven aan dat mochten ze op voorhand kunnen terugvinden hoe druk het is in het museum, ze vaker zouden langskomen. Daarom zou het IT-team kunnen kijken naar een systeem waarbij een barometer aangeeft hoe druk het is in het museum op basis van actuele verkoopcijfers en reservaties.

Advies: het KMSKA voorziet op de museumwebsite een barometer waarop de bezoeker kan afleiden hoe druk het is die dag. Dit op basis van actuele verkoopcijfers en reservaties.

Prikkelarme ruimte/ zitplaats

Een eerder onderzoek door een oud-stagiaire wees uit dat het KMSKA geen vaste plaats kan voorzien voor een prikkelarme ruimte. De experts die ik sprak dachten mee na over een alternatief, aangezien de enige optie om te ontprikkelen op dit moment op het toilet gaan zitten is en dit uiteraard niet volstaat. Ook de focusgroep gaf aan dat ze graag een plek hebben binnen het museum om zich af te zonderen en te ontprikkelen. Ze voegde er ook aan toe dat ze wel graag duidelijke afspraken zien voor een prikkelarme ruimte en dat deze terug te vinden moeten zijn zowel in de ruimte zelf als op de website. Een voorbeeld van afspraken in de stiltekamer van het MAS kan je terugvinden in het vooronderzoek.

Advies: het KMSKA voorziet één van de onderstaande prikkelarme ruimtes/zitplaatsen en vermeldt deze op de website onder ‘Toegankelijkheid’.

Optie 1: Prikkelarme zitplaats in het proper atelier

- Er wordt een scheidingswand (op wieltjes) geplaatst
- Er wordt een doek gehangen over de wand en vastgemaakt aan de muur zodat er beschutting is langs boven (en de verlichting wordt gedempt)
- Achter de wand worden er kussens gelegd en een comfortabel stoel met een deken geplaatst
- Er is een zachte lichtbron aanwezig
- Buiten de zitplaats staan duidelijke afspraken vermeld

Optie 2: De mobiele *pod*

- Er wordt een prikkelarme *pod* aangekocht die geluidsdicht is en melkglas bevat
- In de *pod* vindt is er een comfortabele zitplek met een deken
- De *pod* staat in het museum en word tijdens drukke momenten in het proper atelier geplaatst
- De bezoeker kan een *pod* terugvinden zowel op het niveau van de oude als de nieuwe meesters
- Buiten de *pod* staan duidelijke afspraken vermeld

(*Silen, 2025*)

Prikkelarme bezoekersmomenten

Prikkelarme bezoekersmomenten zijn in opkomst in Vlaanderen. Drie van de vijf musea die ik sprak voorzien een prikkelarm bezoekersmoment. Tijdens deze momenten worden er een aantal dingen aangepast: lichten worden gedimd, audio wordt uitgezet/zachter gezet, video's worden afgezet en het belangrijkste… de ticketverkoop wordt beperkt. Hierdoor worden de prikkels die een drempel kunnen vormen voor prikkelgevoelige bezoekers geminimaliseerd. De grootste drempel die de publiekswerkers van de musea die ik sprak ervoeren was bekendheid. Zo waren er bij de drie musea in het verleden niet veel of wisselende inschrijvingen. Het bereiken van de doelgroep blijkt dus niet gemakkelijk, daarom is het slim om samen te werken met een organisatie. Om de oproep voor de focusgroep te verspreiden werkte ik samen met Het Raster vzw in Wilrijk. Ook het museum kan kijken met de organisatie of er een samenwerking in de toekomst mogelijk is.

Advies: het KMSKA organiseert tweemaandelijks een prikkelarm bezoekersmoment voor een halve dag (liefst in het weekend) waarbij de ticketverkoop wordt gelimiteerd, lichten worden gedimd en eventuele audio op zaal stiller wordt gezet. Hiervoor doen ze een onderzoek naar het best geschikte moment waarop ticketverkoop minder is. Onthaalmedewerkers en erfgoedbewaking worden gebriefd en bewaken de stilte. De momenten worden minimum 2 maanden op voorhand aangekondigd op de website zowel in de activiteitenagenda als op de webpagina van 'Toegankelijkheid'.

Suggestie: het KMSKA doet een testdag op vrijdag 2 april 2027 'World Autism Awareness Day' en voegt deze toe aan de jaarlijkse kalender met themadagen. Er worden slow-art/prikkelarme rondleidingen voorzien en creatieve workshops.

Prikkelarme rondleidingen

Naast een prikkelarm bezoekersmoment voorzien sommige musea nu ook prikkelarme rondleidingen. Zo volgde ik de prikkelarme rondleiding in het MSK in Gent. Deze rondleiding werd ontwikkeld door gids Paul Sioncke op vraag van de publiekswerking. Paul ging op bezoek bij verschillende good practices en las zich in over verschillende doelgroepen die moeite hebben met prikkelverwerking. Zo kwam hij uit op een relaxte rondleiding die georganiseerd wordt op maandagen (tijdens de sluitingsdag) zowel voor groepen als voor individuele bezoekers. Dit zal in het KMSKA niet kunnen wegens het gebrek aan een sluitingsdag, maar er kan wel gekeken worden naar een alternatief zoals het organiseren van de rondleiding een uur na de sluitingstijd. Voor de prikkelarme rondleiding mogen de deelnemers even 'landen' in het verduisterde auditorium. Hierna geeft de gids een lange introductie over het thema van de rondleiding, de huisregels, info over de gids zelf en worden er plattegronden uitgedeeld aan elke bezoeker waarop de wandelroute van de rondleiding staat aangegeven. De rondleiding bevat de helft van het aantal stops van een reguliere rondleiding zodat er geen overdaad is aan informatie. Ook brengt de gids de informatie over op een rustige zorgzame manier.

KMKSA-gids Maïka Janssens gidst neurodivergente groepen in Brussel. En bezorgde mij het draaiboek dat zij delen met hun deelnemers een aantal weken voor de rondleiding plaatsvindt. Dit voorbereidende draaiboek vindt u hier.

Advies: het KMSKA laat tweemaandelijks een prikkelarme rondleiding doorgaan een uur na sluitingstijd door uit de week (met uitzondering van donderdagavond) of in het weekend. De aangewezen gidsen volgen een vormingsdag over autisme (bijvoorbeeld bij Toerisme voor Autisme).

Rondleidingen worden minimaal 2 maanden op voorhand in de activiteitenkalender geplaatst en de bezoeker krijgt minimaal 2 weken op voorhand een mail met informatie over het museum, de rondleiding, de gids, het (aangepaste) stappenplan en de museumregels.

Suggestie: het KMSKA organiseert een aantal prikkelarme rondleidingen op de ‘World Autism Awareness Day’

‘Autism champion’

Het concept van de *autism champion* kwam ik tegen in het boek ‘Autismevriendelijk museum’ (De Nil & Rutsaert, 2017) waarin verwezen wordt naar The National Waterfront Museum in Swansea. Hier werd binnen het team publiekswerking een *champion* aangeduid. Deze persoon zorgt ervoor dat die goed geïnformeerd is rond autisme of een breder begrip hier van ontwikkelt. Deze persoon kan instaan voor wanneer er nieuw personeel wordt aangenomen om deze te informeren over het aanbod of voor mochten er vragen opduiken. Liesa Rutsaert van het Huis van Alijn is de *champion* in haar team. Zij volgde zelf verschillende vormingsdagen en ontwikkelde zelf een vormingsdag voor haar team. Binnen het museum is zij nu het aanspreekpunt voor bijvoorbeeld onthaalmedewerkers in verband met autisme en andere onzichtbare beperkingen.

Advies: het team publiekswerking duidt één persoon aan als *autism champion* die vormingen volgt rond autisme, het aanbod opvolgt en het aanspreekpunt is voor het breder personeel binnen het museum.

Participatief aan de slag

Dit advies is gebaseerd op verschillende gesprekken met publiekswerkers en experts. Maar zoals expert Kris De Groot aangaf: ‘De grootste expert is de ervaringsdeskundige zelf’. Daarom was het voor mij niet meer dan normaal om een focusgroep te organiseren. Ook in de verdere ontwikkeling van het aanbod en wanneer bepaalde voorzieningen verwezenlijkt worden moet de doelgroep betrokken worden. Alleen zo kan het museum zeker zijn dat het aanbod op maat is van de noden van de bezoeker. Zo zou het museum bij het ontwikkelen van een prikkelarme zitplek Blink Out vzw en hun ervaringsdeskundigen kunnen betrekken of een samenwerking aangaan Het Raster vzw om vaste mensen te hebben waarbij voorzieningen afgetoetst kunnen worden. De deelnemers van de focusgroep die ik organiseerde zijn alvast bereid om feedback te geven mochten zaken uitgewerkt worden in het museum. Hun contactgegevens geef ik door aan het team publiekswerking.

Advies: het KMSKA slaat de handen in elkaar met de doelgroep en betrekt hen in de verdere ontwikkeling van het aanbod.

Conclusie

Het KMSKA heeft veel potentieel om verder te groeien in haar waarde ‘actief inclusief’ en kan aan de hand van voorgaand advies toegankelijker worden voor personen met autisme als ook bezoekers die moeite hebben met prikkelverwerking. Iedereen heeft recht op cultuur en hier mag actief aan gewerkt worden.